

Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti

lovrice@hotmail.com

UDK: 323.1/.13(497.6)

316.32(497.6)

Pregledni rad

JESMO LI IZGUBILI SVOJU PRIČU? POVRATAK NACIONALIZMA I KRIZA GLOBALIZACIJE

Sažetak

Nacionalizam je problem našega vremena. Štoviše, napad Rusije na Ukrajinu jedna je od njegovih najsnažnijih manifestacija. Od *America first* politike i *Brexita* pa sve do ponovnog uzdignuća desnice u Europi i bošnjačkoga nacionalizma svjedočimo povratku „snažnih bogova“ nacionalizma i populizma. Kako se to može objasniti? I predstavlja li nacionalizam stvarnu opasnost za društvo? Je li nacionalna odanost prepreka za globalnu odgovornost? Može li osoba imati više različitih odanosti? Zar nije moguće biti odan globalnoj zajednici i vlastitoj naciji? Moramo li se doista odlučiti za jednu od te dvije opcije?

I dok su neki, poput izraelskoga filozofa i vodećega konzervativca Yorama Hazonyja, uvjereni kako je samo nacionalni poredak istinski jamac osobne i kolektivne slobode, mira i blagostanja u današnjemu svijetu, dotle drugi, iznad svih jedan drugi izraelski intelektualac, Yuval Noah Harari, tvrdi kako nacionalizam ne može biti rješenje za naše vrijeme jer se suočavamo s globalnim problemima. Globalne probleme, poput klimatskih promjena i ekološkoga kolapsa, ne mogu riješiti nacionalne politike ili pojedinačne nacije.

To je posebno evidentno u kontekstu suvremene Bosne i Hercegovine gdje je stabilnost moguća jedino uz velik napor i zalaganje „mirotvoraca“ i visokoga predstavnika s ovlastima donošenja zakona i omogućavanja da dogovor funkcionira. Sadašnji visoki predstavnik Christian Schmidt nedavno je izjavio kako se Bosna i Hercegovina suočava s najvećom egzistencijalnom krizom nakon rata. Rat je okončan 1995. godine *Spornom* isposlovanim u Daytonu, a on je postojeći sukob više zamrznuo nego što ga je riješio. Današnja Bosna i Hercegovina strepi pred povratkom nacionalističkoga duha.

Ključne riječi: nacionalizam; globalizacija; populizam; nacionalne politike; bošnjački nacionalizam

HAVE WE LOST OUR STORY? THE RETURN OF NATIONALISM AND THE CRISIS OF GLOBALISATION

Abstract

Nationalism is the issue of our age. Moreover, Russia's attack on Ukraine is one of the strongest manifestations of that. From "America First" politics and Brexit to the rise of the right in Europe and Bosniak nationalism, we are witnessing "the return of the strong gods" of populism and nationalism.

How can this be explained? And is nationalism really a threat to the society? Is national loyalty a barrier for global responsibility? Can a person have several loyalties? Why not be loyal to the global community and to one's own nation? Do we really have to choose between these two options?

While some, like the Israeli philosopher and leading conservative thinker Y. Hazony, are arguing that a national order is the only realistic safeguard of liberty, personal and collective freedom, peace and prosperity in the world today, meanwhile others, including another Israeli intellectual Y. N. Harari, are claiming that nationalism cannot be the solution for the modern time since we are facing global problems. Global problems like climate change and ecological collapse cannot be solved by national politics or a single nation.

This is especially evident in the context of the contemporary Bosnia and Herzegovina where stability is only possible through a great effort and contribution from the "peace-keepers", and a High Representative with powers of passing laws and enabling that the deal functions. But the current High Representative, Christian Schmidt, said B&H is faced with the greatest existential crisis of the post-war period. The war ended in 1995 with an agreement signed in Dayton, Ohio, which froze the conflict rather than settled it. Today, B&H dreads as the ghost of nationalism returns again.

Keywords: nationalism; globalisation; populism; global problems; national politics; Bosniak nationalism

Uvodne napomene

Nacionalizam je neosporno tema našega vremena. U političkim programima i procesima kao što su *Amerika first* i *Brexit*, u ponovnu uzdignuću desnice u Europi, u napadu Rusije na Ukrajinu, u ukrajinskim patriotskim poklicima: „Slava Ukrajini!“, „Herojam Slava!“ (Слава Україні! Героям слава!) mnogi vide povratak nacionalističkih ideologija i krizu globalizacije i otvorenoga druš-

tva. *Svjetski indeks progona*, koji sastavlja evangelička organizacija *Open Doors*¹, te izvještaj *Vjerske slobode diljem svijeta*², koje svake dvije godine izdaje katolička dobrotvorna organizacija *Kirche in Not*, ističu jasan porast nacionalističkih tendencija u budističkim i hinduističkim zemljama Azije, primjerice u Indiji. Novinar Al Jazeera Somdeep Sen je u nedavnome prilogu naglasio kako ultranacionalistička ideologija *hindutva* predstavlja globalni problem: „Hindu nacionalizam se više ne može ignorirati kao domaći, indijski problem. Taj pokret postao je međunarodni i poprima izrazito nasilan oblik i u drugim zemljama. Sada on predstavlja opasnost demokratskim principima, jednakosti i ljudskim pravima posvuda.“³

Kako se takvi razvoji mogu objasniti? I predstavlja li nacionalizam stvarno opasnost za društvo? Je li nacionalna odanost prepreka globalnoj odgovornosti? Može li osoba imati više različitih odanosti? Nismo li svi u svome svagdanjem životu ionako višestruko odani: supružniku, tvrtki u kojoj radimo, vjerskoj zajednici kojoj pripadamo, omiljenomu sportskom klubu itd.? Zar nije moguće biti odan globalnoj zajednici i vlastitoj naciji? Moramo li se doista odlučiti za jednu od te dvije opcije?

I dok su neki uvjereni kako je samo nacionalni poredak istinski jamac osobne i kolektivne slobode, mira i blagostanja u današnjemu svijetu⁴, dotle drugi tvrde kako nacionalizam ne može biti rješenje za naše vrijeme jer se suočavamo s globalnim problemima. Globalne probleme, poput klimatskih promjena i ekološkoga kolapsa, ne mogu riješiti nacionalne politike ili pojedinačne nacije.⁵

¹ Usp. „Mehr als 360 Millionen Christen werden wegen ihres Glaubens verfolgt und diskriminiert.“, *Open Doors*, <https://www.opendoors.at/index/>, (7. X. 2022.).

² Usp. „Religionsfreiheit weltweit. Bericht 2021. Zusammenfassung der Ergebnisse“, *Kirche in Not*, 24. V. 2021., <https://www.kirche-in-not.de/wp-content/uploads/2022/08/screen-Broschuere-Religionsfreiheit-Bericht-2021-27-05-2021.pdf>, (7. X. 2022.).

³ Somdeep Sen, „Hindu nationalists now pose a global problem: The recent UK violence should serve as a wake-up call. Hindu nationalism is no longer a worry just in India.“, *Aljazeera*, 26. IX. 2022., <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/9/26/violent-hindu-extremism-is-now-a-global-problem>, (26. IX. 2022.).

⁴ Usp. Yoram Hazony, *Nationalismus als Tugend*, Ares Verlag Graz, 2018., str. 14. Yoram Hazony je izraelski filozof, vodeći konzervativac, biblijski učenjak i politički teoretičar.

⁵ Usp. Yuval Noah Harari, *21 Lektionen für das 21. Jahrhundert*, C. H. Beck, 2022., str. 168-191. Profesor Yuval Noah Harari izraelski je intelektualac, povjesničar i filozof, autor nekolicine uspješnica prevedenih na 65 jezika te savjetnik Klausu Schwaba, predsjednika Svjetskoga ekonomskog foruma u Davosu. Smatra se jednim od najutjecajnijih svjetskih javnih intelektualaca današnjice.

1. Nacionalizam ili globalizam?

Nacionalizam nije nov fenomen, osobito ne u Europi. No, iako je jedan od središnjih konstituenta modernih država, ipak vlada velika nejasnoća oko toga što bi on doista bio. Što je, dakle, uopće nacionalizam? Odgovori na ovo pitanje danas su mnogostruki. Tako ga neki definiraju kao dehumanizaciju i bestijalnost suvremenih društava i povratak kulturno-povijesnih kategorija na zoološke⁶ ili kao svjetonazor ili ideologiju koja promiče prenatraglašenu svijest o vrijednosti i važnosti vlastite nacije nauštrb svih drugih nacija⁷. Neki drugi opet će reći kako je nacionalizam strašno krivovjerje koje uništava jedinstvo Zapada.⁸

Može se reći kako nacionalizam kao ideologija postoji tek od 18./19. stoljeća. *Američka deklaracija o neovisnosti* iz 1776. i Francuska revolucija iz 1789. godine predstavljaju promjenu epohe jer se upravo tada dokidaju feudalizam i društvene klase kao zadnji relikti srednjovjekovnoga poretka. Naviještaju se sloboda, jednakost i bratstvo, dokidaju se povlastice plemstva i klera, postavlja se zahtjev za jednakopravnošću svih građana. No, rušenjem staroga poretka (*L'Ancien Régime*) uviđa se i potreba za novim. Traga se za novom idejom koja će ujediniti sve građane i pronalazi je se u ideji nacije i nacionalnoga. Nacionalizam se, dakle, rađa onda kada se od ideje nacije i nacionalnoga stvara ideologija.

Nakon zastrašujućih krvoprolića i istrebljenja gotovo cijelih naroda u dva svjetska rata, Zapad je prigrlio ideal otvorenoga društva i obećavao: Ako se oslobodimo starih navezanosti na naciju, pleme i religiju, koji su stoljeća ispunili nasiljem, bit ćemo kadri izgraditi svijet blagostanja bez granica oslobođen dogmi i predvođen stručnjacima. Reagirajući na uzburkanu prvu polovicu 20. stoljeća, političke, kulturne i ekonomske elite Zapada zauzimale su se za otvorene granice, otvoreno tržište i otvorene umove. Time je opasnost nacionalističkoga iskušenja na Zapadu bila, barem neko vrijeme, otklonjena.

No, taj trajni proces otvorenosti u međuvremenu se petrificirao u cijeli niz antidogmatskih dogmi koje predstavljaju ozbiljnu ugrozu društvenoj solidarnosti ukorijenjenoj u obitelji, religiji i naciji. Danas, tri generacije kasnije, spo-

⁶ Usp. Nikolaj Berdjajev, *Sudbina čovjeka u suvremenom svijetu: Za razumijevanje naše epohe*, Verbum, 2007., str. 64.

⁷ Usp. Y. N. Harari, *n. dj.*, str. 170.

⁸ Usp. Dietrich von Hildebrand, *My Battle against Hitler: Defiance in the Shadow of the Third Reich*, Penguin Random House New York, 2014., str. 251.

menuti poslijeratni politički konsenzus prijeti raspadanjem. Izgubili smo svoju priču, dalo bi se zaključiti, a ljudi tendiraju razmišljanju u pričama.⁹ Posljednjih četrdesetak godina imali smo priču koja je tvrdila kako je sve što nam je u ovo-
me trenutku potrebno jest globalizirati ekonomiju i liberalizirati politiku, pa
će čovječanstvo doseći prosperitetnu i mirnu budućnost. No, u posljednjemu
desetljeću ljudi su, iz opravdanih ili neopravdanih razloga, prestali vjerovati u
tu priču.

2. Povratak nacionalizma?

Ono što se sada događa jest nedostatak uvjerljive priče i vizije budućnosti. Stoga se mnogi političari odlučuju na povratak u prošlost tragajući za snažnim božanstvima nacionalizma i populizma.¹⁰ Vraćaju se natrag na ona „mjest“ gdje su se osjećali sigurnima. Taj je proces nalik nama kada se na putu prema nekomu velegradu izgubimo pa nam unutarnji osjećaj sugerira kako je najpametnije vratiti se natrag, na polazišnu točku na kojoj smo se osjećali najsigurnije. Upravo takvo što vidimo u mnogim političkim narativima današnjice.

Daljnji problem Harari vidi u tome što suvremena svjetska situacija jasno očituje kako smo suočeni s globalnim izazovima i problemima, ali na njih pokušavamo odgovoriti nacionalnim politikama. Globalne probleme poput klimatskih promjena, ekološkoga kolapsa, prijetnje nuklearnim ratom, *cyber*-kriminaliteta i tehnoloških izazova nije u stanju riješiti neka pojedinačna nacija. Stoga za Hararija nacionalizam nije nikakvo rješenje suvremenih problema niti politička opcija za budućnost.¹¹

Naprotiv, za Yorama Hazonyja nacionalni je poredak jedini realističan poredak i jamac slobode, mira i napretka u današnjemu svijetu. On tvrdi kako su, počevši od 16. stoljeća, engleski, nizozemski i američki protestanti ponovno oživjeli starozavjetnu ljubav prema nacionalnoj neovisnosti. Tu tradiciju valja danas ponovno uspostaviti ako želimo ograničiti sukobe i dopustiti da cvjeta bogatstvo razlika.¹²

⁹ Usp. Y. N. Harari, *n. dj.*, str. 382.

¹⁰ Usp. Russel Reno, *Return of the Strong Gods: Nationalism, Populism and the Future of the West*, Regnery Gateway, 2021., str. 8.

¹¹ Usp. Y. N. Harari, *n. dj.*, str. 189-190.

¹² Usp. Y. Hazony, *n. dj.*, str. 33.

Hebrejska *Biblija* je doista u mnogim svojim tekstovima protiv bilo kakve vrste političke ovisnosti. Iz toga se dade lako izvesti zaključak da nismo na ovo-m svijetu kako bismo svoju slobodu predali multinacionalnim korporacijama, nadnacionalnim vladama i supernacionalnim imperijima. U tome smjeru idu i Hazonyjevi zaključci.

Prema njegovu mišljenju postoje samo dva osnovna oblika društvenoga po- retka: nacionalni i nadnacionalni (ili: imperijalni, kako ga on naziva). Nadalje kaže: „Nalazimo se usred rasprave između nacionalizma i imperijalizma. Im- perijalizam i nacionalizam su gorostasni i oprečni ideali koji su se u prošlosti borili jedan protiv drugoga, a svoj drevni sukob ponovno nastavljaju u naše vrijeme.“¹³

3. Skrивene opasnosti imperijalizma

Oni koji su skloni pozitivnu vrjednovanju nacije, nacionalnoga identiteta i nacionalnih politika, rado upućuju na klasični biblijski tekst o sukobu nacio- nalnoga i nadnacionalnoga kako bi ukazali na skrivene opasnosti imperijaliz- ma: izvještaj o Makabejskome ustanku (167. – 63. pr. Kr.) i Hasmonejskome kraljevstvu (140. – 37. pr. Kr.) koje je predstavljalo neku vrstu nezavisne židov- ske države.

Svijet starozavjetnih židovskih proroka bio je svijet u kojemu su se na svjet- skoj pozornici smjenjivali veliki imperiji: Egipat, Babilon, Asirija, Perzija. Una- toč međusobnim razlikama, zajedničko obilježje svih tih imperija bijaše nasto- janje cijelomu čovječanstvu nametnuti univerzalni politički poredak koji će osigurati napredak i mir. Faraon Amenemhat I. (†1965. pr. Kr.) je dva stoljeća prije praoca vjere Abrahama pisao: „Nitko nije gladovao ili žedao u moje dane. Ljudi su uživali u miru kroz ono što ja bijah propisao.“¹⁴ Povijesna istraživanja potvrdila su da to nisu bile isprazne riječi.

Pomalo iznenađuje zašto u *Bibliji* nailazimo svako malo na protivljenje tim imperijalnim velesilama koje su svojim „egipatskim“ ili „babilonskim mirom“ donijele nevjerojatan ekonomski napredak. Za biblijske proroke Egipat je una- toč tomu ostao „kuća ropstva“ koju karakteriziraju okrutnost, krvoproliće,

¹³ *Isto*, str. 13.

¹⁴ *Isto*, str. 24.

ropstvo, oduzimanje privatnoga vlasništva pa čak i eksproprijacija žena. Sve je to, prema mišljenju proroka, bio rezultat poganske idolatrije – njihovi bozi opravdavali su svaku vrstu žrtve kako bi se proširio njihov imperij. Je li obnova imperijalne ideje ili, bolje rečeno, ideologije doista rješenje za danas?¹⁵

Od 3. st. pr. Kr. prostor Palestine i Izraela bio je izložen snažnu helenističkom utjecaju. Najprije je stajao pod vlašću Ptolemejevića, a potom Seleukida. Židovsko je stanovništvo bilo duboko podijeljeno oko pitanja helenizacije. Jedni su profitirali od toga razvoja pa su grčko-zapadnu kulturu rado prisvojili, a drugi su strahovali za svoju kulturnu neovisnost, vlastitu religiju i tradicije. Sveti grad Jeruzalem sve je više poprimao helenistička obilježja. U njemu su podignuti čak i *gymnasion* i *ephebeion* gdje su sinovi židovskih aristokrata mogli upoznati grčki jezik i kulturu¹⁶. Obje su institucije uživale veliku popularnost i uskoro postale omiljeno sastajalište jeruzalemskoga visokog društva. Čak su i svećenici rado sudjelovali u gledanju borilačkih igara¹⁷.

Makabejski ustanak bio je usmjeren protiv hegemonijske imperijalističke politike seleukidskih kraljeva kao i protiv onih židovskih krugova koji su bili otvoreni helenizaciji svoje kulture i njezinu ostvarenju. Spor je kulminirao pod vlašću Antioha IV. Epifana (175. – 164. pr. Kr.). Helenizacija je u njegovu imperiju stajala na vrhu političke agende. U jednome proglasu zahtijevao je da različiti narodi njegova carstva napuste svoje stare zakone i stope se u jedan narod¹⁸. Time je Židovima bilo zabranjeno svoj život oblikovati prema otačkim predajama.

Pod prijetnjom smrtno kazne zabranjene su vjerske prakse obrezanja i držanja subotnjega mira te žrtvovanje u hramu i proslava vjerskih svetkovina. Svetopisamske svitke trebalo je predati državnoj vlasti kako bi se uništili¹⁹. Na oltaru za žrtve paljenice postavljena je *Grozota pustoši*, u drugim prijevodima: „sramotna gnusoba idolska“²⁰. Hram je potom posvećen olimpskomu Zeusu²¹. Diljem zemlje podignuti su oltari na kojima su Židovi prisiljavani žrtvovati poganskim božanstvima. Kraljevski činovnici obilazili su zemlju i provjeravali provođenje

¹⁵ *Isto*, str. 15.

¹⁶ Usp. 1 Mak 1,12-15 i 2 Mak 4, 10-15

¹⁷ Usp. 2 Mak 4,13-15

¹⁸ Usp. 1 Mak 1,41

¹⁹ Usp. 1 Mak 1,56-58

²⁰ Usp. 1 Mak 1,54; Dn 11,31; 12,11

²¹ Usp. 2 Mak 6,2

kraljevih proglasa. Kako bi dokazali svoju odanost seleukidskoj vlasti, Židovi su prisiljavani javno blagovati svinjsko meso. Mnogi su na to i pristajali, drugi su opet ostali stameni, dali su se u bijeg iz zemlje ili su bili smicani ako bi u njoj ostali.²²

4. Patriotizam umjesto nacionalizam

Istina je, izgubili smo svoju priču. I sada teturamo politički između *Scile* i *Haribde* – nacionalizma i imperijalizma. Dakle, između dviju ravnopravnih opasnosti. Stoga je razumljivo zašto se Hazony pita jesu li „imperijalisti“ u pravu kada sve zlo svale samo na nacionalizam. Nije li demoniziranje nacionalizma pokušaj da se sakriju demoni imperijalizma? I je li ponovna renesansa imperijalizma doista rješenje naših suvremenih problema?²³

Tako se uvjerenje o nacionalizmu kao najgoremu zlu našega doba koje je prouzročilo dva svjetska rata i holokaust zapravo pokazuje kao simplicistički narativ koji nas čini slijepima za opasnosti koje imperijalizam sa sobom donosi, a o kojima nam *Biblija* itekako na dosta mjesta govori. Veliki katolički i nekatolički mislioci 20. stoljeća upozoravali su na opasnost nacionalizma i jasno ga prokazali kao ideologiju. Mnogo prije Simone de Beauvoir i Jean-Paula Sartrea, još prije 1933. godine, Židovka Simone Weil upozoravala je na nacionalističku ideologiju. Iako Židovka, bila je protivnica cionizma: „Čemu stvarati novu nacionalnost? Već patimo pod egzistencijom mladih nacija koje su nastale u 19. stoljeću i koje su nošene prenatagnutim nacionalizmom.“²⁴

Još u to vrijeme Weil je upozoravala Francusku i druge kolonijalne zemlje da zemljama Istoka ostave njihovu kulturnu samostojnost jer će u suprotnome na svjetsku pozornicu dozvati islamski nacionalizam koji danas jasno vidimo i u bosanskohercegovačkome društvu. Francusko-britanski katolički povjesničar Hilaire Belloc nacionalizam naziva „novom religijom“ koja je u svojoj biti „tragična, jer je neka vrsta ubojstva kršćanstva“²⁵. Dietrich von Hildebrand, jedan

²² Usp. 1. Mak 1,58-63

²³ Usp. Y. Hazony, *n. dj.*, str. 15.

²⁴ Antje Schrupp, „Zum 100. Geburtstag von Simone Weil“, *Antje Schrupp im Netz*, 6. I. 2009., <https://www.antjeschrupp.de/simone-weil>, (8. X. 2022.).

²⁵ Hilaire Belloc, „Survivals and New Arrivals: The Old and the New Enemies of the Catholic Church, Nationalism“, *ewtn.com*, 25. VI. 1929., <https://www.ewtn.com/catholicism/library/survivals-and-new-arrivals-1158>, (8. X. 2022.).

od najranijih katoličkih boraca protiv nacionalizma i već 1921. godine okarakteriziran kao prane prijatelj nacionalizma u Njemačkoj, u svome značajnom eseju *Austrija i nacionalizam* iz 1936. godine donosi ključne karakteristike nacionalizma. Naziva ga „groznom herezom koja razara jedinstvo Zapada“. Za njega je nacionalizam „strašna nesreća za svaku zemlju“²⁶.

Najzad, „svaki onaj koji drži kako su država i nacija u takvoj interrelaciji da svaka nacija zahtijeva postojanje odgovarajuće države i tko zbog toga ne vidi nikakvu vrijednost u situaciji u kojoj je jedna te ista nacija prisutna u više država ili gdje su različite nacije udružene u jednu jedinu državu, taj je također nacionalist“²⁷.

Slične kritike o nacionalizmu izrazio je i ruski filozof Nikolaj Berdjajev. U svojoj ranoj polemičkoj knjizi *Filozofija nejednakosti*, u obračunu s internacionalistima (komunistima), Berdjajevu je stalo naciji dati pozitivno određenje. Pod nacionalnim bićem on podrazumijeva originalnost i neponovljivost povijesne sudbine naroda. Nacija je, prije svega, konkretno-povijesna kategorija, a ne socijalno-apstraktna ili, pak, zoologijska, biologijska. Tada je govorio o njoj kao o mističnu organizmu koji ima ontološku vrijednost te se zasniva na religijskoj osnovi. Internacionalizam je za njega lišen svake konkretnosti.²⁸ I ovdje uočava negativnu stranu nacionalizma, ali ni približno kao u kasnijim djelima gdje o nacionalizmu daje kudikamo oštriji sud: „Sablazan nacionalizma i robovanje nacionalizmu je dublji oblik robovanja od robovanja etatizmu. Od svih ‘nadličnih’ vrednosti čovek najlakše pristaje da sebe potčini vrednosti nacionalnoga. (...) ‘Nacionalno’ je u ličnosti dublje od ‘klasnog’; to što sam ja Rus je dublje nego to što sam plemić.“²⁹

No, uza sva ta upozorenja i demaskiranja ideološkoga nacionalizma svi ti autori ujedno nikada ne zaboravljaju istaknuti nemjerljivu vrijednost nacije, nacionalne samosvijesti, domoljublja i patriotskih osjećaja. Simone Weil u svojoj knjizi *Ukorijenjenost. Pokušaj za deklaraciju o dužnostima prema ljudskom biću* iz 1943. godine ističe potrebu čovjeka za korijenima. Raskorijenjenost,

²⁶ D. von Hildebrand, *n. dj.*, str. 251.

²⁷ *Isto.*

²⁸ Usp. Nikolaj Berdjajev, *Filozofija nejednakosti*, Beograd Kultura – Biblioteka Arhe – Mediteran-Oktoih, 1990., str. 73-88.

²⁹ Isti, „Sablazan nacionalizma“, 26. XI. 2018., <https://www.autograf.hr/sablazan-nacionalizma/>, (9. X. 2022.).

shvaćena kao duhovno ili materijalno stanje, bolest je našega vremena. Iz čovjekove dubinske potrebe za korijenima francuska filozofkinja argumentira u prilog patriotizmu: „U sadašnjemu trenutku svijetu je potreban novi patriotizam.“³⁰ Slična je mišljenja i Berdjajev: „Nužno je još podvući da nacionalizam uopšte nije istovetan sa patriotizmom. Patriotizam je ljubav prema svojoj otadžbini, svojoj zemlji, svome narodu. Nacionalizam, pak, ne samo da nije ljubav, nego je kolektivni egocentrizam, samosvest, volja za moći i nasiljem nad drugima. Nacionalizam je više izveštačen, on je ideologija u kojoj nema patriotizma.“³¹ A von Hildebrand reći će kako „ljubav nacionalista prema njegovoj naciji nije veća ljubav, već manja i nečista ljubav. Temeljito promatrano, zapravo se tu uopće i ne radi o ljubavi; nacionalist nikada ne vidi pravu vrijednost svoje nacije“³². Istinski patriotizam i istinska ljubav prema svojoj naciji moralne su vrijednote i, kao takve, obigatorne, smatra isti autor.

5. Nacionalističko iskušenje u Bosni i Hercegovini

Vijeće za suradnju arapskih zemalja Zaljeva (GCC), čije su zemlje članice: Bahrein, Kuvajt, Katar, Oman, Saudijska Arabija i Ujedinjeni Arapski Emirati, odlučilo je prije nekoliko godina kako će spomenute zemlje sve više ulagati u Bosnu i Hercegovinu i ondje kupovati velika zemljišta. Mnogi domaći stanovnici gotovo se euforično raduju zbog arapskih investicija. Nadaju se od toga boljem sutra. Poznato je kako je 2015. godine 26 %, a 2016. godine 39 % svih investicija iz inozemstva u Bosnu i Hercegovinu došlo iz zemalja Zaljeva.

Na dolazak Arapa u Bosnu i Hercegovinu mnogi u Europi, međutim, gledaju sa sumnjom. Oni ga vide kao još jedan vrlo važan strateški korak u stvaranju velike Eurabije. Profesor Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Sarajevu Esad Duraković opisao je masovnu navalu Arapa na nekretnine u Bosni i Hercegovini kao posebnu strategiju čiji se krajnji učinci ne vide sada, ali će se vidjeti kada bude prekasno. Akademik Duraković, profesor arapskoga jezika i književnosti,

³⁰ *N. mj.*

³¹ N. Berdjajev, „Sablazan nacionalizma“, (10. X. 2022.).

³² D. von Hildebrand, *n. dj.*, str. 251.

rekao je kako vjeruje da se tu radi o nekoj vrsti projekta.³³ A projekt je da se sve veći broj Arapa naseli u Bosnu i Hercegovinu, što je dramatična promjena etničke strukture, osobito s obzirom na činjenicu odljeva domicilnoga stanovništva (iz Bosne i Hercegovine godišnje odseli oko 170 000 ljudi); Arapi će unositi svoje *adete* (običaje) i remetiti tradicionalni bosanski islam. Postojanje nekoga plana i projekta vidi se i po kupovanju zemljišta u Sarajevu, na Vlašiću, u Posavini, u Mostaru itd. Rijetki su oni koji se pitaju koji je krajnji cilj arapskoga ulaganja u Bosnu i Hercegovinu. Svi hoće život, „bolji život”, i vide samo arapski novac koji se slijeva u zemlju, ali rijetko tko pokušava sagledati pozadinu svega. Mehmed Aličehajić, profesor njemačkoga jezika, govori o opasnosti koja vreba od vehabizma i salafizma po tradicionalni tolerantni islam: „Vehabizam i selefizam ne pripadaju ovdje [...] Što taj radikalni arapski islam znači za muslimansko stanovništvo u selu? A da ne govorim o kršćanima.”³⁴ I doista, parkovi gradova postaju arapska odmarališta i mjesta javnoga klanjanja, a neki Bošnjaci, valjda radi bolje „prođe” kod Arapa, već nose bradu i ne pružaju ženama ruku. Motivi Arapa još nisu sasvim jasni.

Saudijski zamjenik prijestolonasljednika Mohammed Bin Salman je 2016. godine obznanio kako je za 2017. godinu planirano osnivanje fonda od dva bilijuna dolara za postnaftnu eru. Bosna i Hercegovina je Arapima, izgleda, odskočna daska u Europu nakon naftne ere. Arapi ne ulažu u poljoprivredu, prehrambenu i automobilsku industriju ili u energetske sektor. Njih zanimaju turizam, pa i vjerski, i arapsko školstvo.

Wilhelm Theuretsbacher, višegodišnji profesionalni vojnik s bogatim iskustvom s različitih bojišnica i načelnik policije, postavlja pitanje³⁵ žele li možda Arapi stvoriti uporište za misioniranje Europe. Izvjesno je kako namjere Arapa nisu toliko turističke i duhovno-religiozne, kakvima ih se želi prikazati, nego više društveno-političke.

³³ Usp. Esad Duraković, „Naseljavanje Arapa u BiH je projekt od kojeg treba strahovati“, *novi.ba*, 11. VIII. 2016., <https://novi.ba/clanak/86224/esad-durakovic-naseljavanje-arapa-u-bih-je-projekat-koji-ugrojava-opstanak-drzave>, (11. X. 2022.)

³⁴ Marina Martinović, „Kad Arapi kupuju zemljište po BiH...“, *du.com*, 17. II. 2016., <https://www.dw.com/bs/kad-arapi-kupuju-zemljiste-po-bih/a-19053577>, (11. X. 2022.)

³⁵ Wilhelm Theuretsbacher, „Ein Wahhabiten-Stützpunkt in Europa: Scheichs der arabischen Halbinsel kaufen ganze Landstriche und errichten neue Städte.“, *kurier.at*, 3. I. 2016., <https://kurier.at/politik/ausland/bosnien-herzegowina-ein-wahhabiten-stuetzpunkt-in-europa/172.829.182>, (10. X. 2022.).

Od nekadašnjega balkanskog Jeruzalema Sarajevo je od rata do danas postalo metropola džamija³⁶, a gradnja džamija neka je vrsta markiranja terena (arhitekt Said Jamaković)³⁷. Ne zna se zasigurno jesu li Arapi turisti ili budući stanovnici zemlje. *Sarajevo, grade moj...* mnogi sve teže izgovaraju, jer se taj grad, koji se do nedavno hvalio svojom multikulturalnošću, sada sve više islamizira i stavlja u službu nacionalnih bošnjačkih interesa. Iako su u njemu džamije brojne, Arapi i dalje vole klanjati po ulicama, u parkovima, pa čak i po trgovačkim centrima. Čini se kako je islam izišao iz džamija na ulice gradova i javne trgove. Moglo bi se reći kako za to postoje dva glavna razloga: 1. misionarski prozelitizam i 2. pokazivanje domaćim muslimanima kako su loši vjernici. Bošnjaci – muslimani u Bosni i Hercegovini – etnička su novotvorevina (priznali oni to ili ne), nacija u nastanku. A svaka nova nacija ili nacija u nastanku ima poteškoće s vlastitim identitetom, osobito ako nastaje u doba nadnacionalnih zajednica. Izgleda kako Arapi trebaju „kumovati” Bošnjacima pri pronalaženju traženoga identiteta. Bošnjaci se, kao etnos bez jasna i čvrsta identiteta, počinju sve više shvaćati kao *umma* – dio svjetske Islamske zajednice. Arapi im u tome očito trebaju pomoći. Nalazimo li se pred povratkom nacionalističkoga duha u Bosni i Hercegovini? Ili trebamo više strahovati od imperijalističkih stremljenja u našoj zemlji?

Umjesto zaključka

Potrebno je jasno razlikovati patriotizam – ljubav prema domovini od nacionalizma – kolektivnoga egocentrizma. Ova razlikovanja osobito su važna za nas u kontekstu najnovijih događanja u suvremenoj Bosni i Hercegovini koja se pretvara u bojno polje svjetskih previranja i gdje je politička stabilnost moguća jedino uz velik napor i zalaganje „mirotvoraca” izvana. Rad je pokušao napraviti i propitati poveznicu između globalnih političkih gibanja i njihovih utjecaja na konkretnu situaciju u našoj zemlji s posebnim osvrtom na nacionalizam jednoga od triju konstitutivnih naroda – onaj bošnjačkoga naroda.

³⁶ Walter Mayr, „Sarajevo: nekada „Jerusalim“, sada grad minareta“, *dw.com*, 25. XII. 2009., <https://www.dw.com/sr/sarajevo-nekada-jerusalim-sada-grad-minareta/a-5056212>, (10. X. 2022.).

³⁷ Usp. *n. mj.*

Kako na globalnoj sceni tako i kod nas svakodnevna politička događanja otkrivaju nam kako nas „snažni bogovi“ – nacionalizam i populizam – vjerojatno nikad nisu ni napustili. Predstavlja li nacionalizam doista stvarnu opasnost za društvo? Je li nacionalna odanost prepreka za globalnu odgovornost? Strepi li današnja Bosna i Hercegovina od povratka nacionalističkoga duha? Tko i što doista predstavljaju stvarnu opasnost za Bosnu i Hercegovinu? I jesmo li doista izgubili svoju priču? – ovaj rad ne želi ponuditi jasne odgovore nego tek nekoliko razmišljanja na temu.